

Οικογένεια τα χρόνια του Ίντερνετ

Από τη ΜΥΡΤΩ ΛΙΑΛΙΟΥΤΗ

Τον αποκαλούν συχνά ελιτιστή, φαρλατά και μισογύνη και αυτός με την σειρά του αρνείται να γοδάφει για πράγματα που δεν γνωρίζει και για γυναίκες που δεν έχει ερωτευθεί. Οι ιστορίες του αποτελούνται κυρίως από επελώς προβληματικές, ολόλευκες οικογένειες και διαπερνούν τη ζωή στην Αμερική τις τρεις τελευταίες δεκαετίες. Τον έστεφαν «Μεγάλο Αμερικανό Λογοτέχνη», αλλά η αποδοχή του δεν ήταν καθολική, ούτε και αναίμακτη. Αξιζει ο Τζόναθαν Φράνζεν τον τίτλο του ή το Time, που έσπενε να τον κάνει εξώφυλλο νορίς, έκανε λάθος: «Μα τόσο πολλοί Τζόναθαν παί. Επιδημία από λογοτέχνες Τζόναθαν. [...] Συνάνυπο τον ταλέντον, τον μεγαλείον, της φιλοδοξίας, της ζωτικότητας». Ναι, είναι απόσπασμα από το νέο τον βιβλίο και, ναι, είτε πρόκειται για αντο-τρολάρισμα είτε για τη μεγαλύτερη δήλωση ανταρέσκειας που έχει γίνει ποτέ. Κανές δεν είναι βέβαιος.

Jonathan Franzen, Αγρή,
μετάφραση από τα αγγλικά:
Γιώργος-Ικαρός
Μπαμπασάκης, Ψυχογιός,
Αθήνα 2016, 736 σελ.

O αναγνώστης είναι φίλος, δύκι εκθρός, όχι θεατής. Αυτός είναι ο πρώτος κανόνας γραψίματος του Τζόναθαν Φράνζεν. Κι ενώ κανείς δεν μπορεί να είναι βέβαιος ότι δεν το λέιτ απλά για να το πει, τα βιβλία του έχουν αυτό το γνώριμο πείραγμα που είναι επιτρεπτό μόνο από φίλο σε φίλο. Μόνο ένας φίλος μπορεί να σου πετάξει κατάμαυρα, χωρίς κακία, τη δυσλειτουργικότητά σου, ταγκλώντας τον πυρήνα της, μια τέτοιου είδους αφοπλιστική ειλικρίνεια υπάρχει μόνο στις σχέσεις που έχουν δοκιμαστεί στο χρόνο κι έχουν αντέξει. Όμως, ο Φράνζεν τη δοκίμασε από την αρχή, με απόλυτη επιτυχία.

Η δομή της οικογένειας και η επιρροή της πάνω στο άτομο είναι το συνεχές θέμα του, είτε πρόκειται για την οικογένεια Προμποτ στην *Εικοστή Εβδομή Πολιτεία* (1988), είτε για την οικογένεια Χόλαντ στους *Κραδαμαρών* (1992) – τα δύο πρότυτα του βιβλία, που έγιναν επιτυχίες από πολύ νορίς. Τίποτα όμως δεν προηνόψ την επιτυχία που θα ερχόταν το 2001. Οι Διορθώσεις μετέτρεψαν τον Φράνζεν από «πεκτί big thing» σε νέο κυρίαρχο, γιατί, χωρίς να το προσπαθεί, σκιαγράφησε μια αλόκληρη εποχή για την αμερικανική κοινωνία. Όχι αυτή που είχε περάσει, αλλά εκείνη που ερχόταν γρήγορα προς το μέρος της.

Έντεκα ημέρες μετά την κυκλοφορία των Διορθώσεων, η τρομοκρατική επίθεση στους Δίδυμους Πύργους καθόρισε τον τρόπο με τον οποίοι οι Αμερικανοί έβλεπαν

Ο Τζόναθαν Φράνζεν στο εξώφυλλο του τεύχους της 23ης Αυγούστου 2010 του περιοδικού *Time*.

τον κόσμο. Μια άλλη κοινωνία αντιλαμβάνεται τα πράγματα αλλιώς: κοινό και κριτικό, συνειδητοποίησαν πως το βιβλίο του Φράνζεν, το οποίο διηγείται (τι άλλο;) την ιστορία μιας οικογένειας που ζει μέσα στην οικονομική φούσκα της δεκαετίας του

1990, θα μπορούσε υπέροχα να ταιριάξει στη νέα Αμερική. Η απόγνωση, η κατάθλιψη και η αισθηση ανασφάλειας περιγράφεται από τον Φράνζεν ως βαθιά πρωσωπική, εξ ίδου πρωσωπική δύο η επίθεση που όλοι πάλευαν να ερμηνεύσουν. Ο φόβος τους αποτυ-

πωθήκε σε ένα βιβλίο που δεν γράφθηκε γι' αυτόν, τον καθηρύπολές όμως με τρόπο που σι πολιτικές επιλογές της κυβέρνησης Τζορτζ Μπους τζουνίρ δεν κατέφεραν ποτέ.

Οι Διορθώσεις ήταν παράδειγμα υψηλής λογοτεχνίας, ήταν όμως, όπως γράφτηκε, αριστοβρύγιμη «επιπέδου Τολστού ή Ναυπόκοφ». Μπορεί ναι, μπορεί και όχι. Τα κλασικά βιβλία σπάνια κρίνονται πέρα από το στάτους τους, ενώ οι συνήθηκες που τα ανέδειξαν τα κάνουν μοναδικά – και το βιβλίο του Φράνζεν έγινε πολύ γρήγορα ένα από αυτά.

Κάπως έτσι, ο συγγραφέας του κατάφερε να διεκδικεί τον τίτλο του καλύτερου αμερικανού συγγραφέα της γενιάς του. Βοήθουσε, βέβαια, το γεγονός ότι ο Φράνζεν είναι ένας «τέλειος» δείγμα του είδους: νέος στην ηλικία, άντρας, λευκός, μπλαζέ, με συγγραφικό ύψος κάπως προβοκατόρικο. Σε κάθε περίπτωση, συγχωρείται σε έναν άντρα να λέει πως γράφει από τη δική του οπική, γιατί είναι η μοναδική που έχει, όπως συγχωρείται σε έναν λευκό να μη γράψει για τον ρατσισμό, εξηγώντας πως «δεν έχει ερωτευθεί ποτέ μαύρη γυναίκα». Παράλληλα, δεν διστασεις να κάνει γνωστή και τη σχέση του με τις άσχημες κριτικές, τις οποίες δεν διαβάζει αν δεν έχουν περάσει επιλεκτικό ξεκαθάρισμα. Οταν η βραβεύμένη με Pulitzer, Μισικό Κακούτανι των *New York Times* αποκάλεσε το *The Discomfort Zone* (2006), «απεχή άντερπορσωγράφια του καλλιτέχνη ως νεαρού ήλιθου: νευρικό, πομπώδες, βασανιστικό,

εγωιστικό και απίστευτα εγωκεντρικό», εκείνος επιτέθηκε στους βιβλιοκριτικούς γενικότερα, αλλά και στην ίδια προσωπικά, περιγράφοντάς την ως «τον πιο ηλιθιό ανδρώφιο στη Νέα Υόρκη».

Το προφίλ του Φράνζεν, με άλλα λόγια, χτίστηκε πάνω στον αέρα της λογοτεχνικής ελήτ που αγνοεί το politically correct, παράλληλα, ωστόσο, αρνείται να υποκύψει στην λάμψη του μάρκετινγκ «μας τους πολλούς». Ο συγγραφέας κατάφερε να γίνει γνωστός και σε κύκλους ποι «εύκολων» αναγνωσμάτων, όταν εξέφρασε την δυνοφοία του που η Όπρα Γουίνφρι επέλεξε να προβάλει τις *Liaisons* στο μέρος της εκπομπής της που είναι αφιερωμένο στα βιβλία. Δεν ήταν ότι δεν πίστευε την «ακάλη πρόθεση» της Όπρα, αλλά το γούντο της ήταν μερικός αμφισβήτησμού. Ήλπιε, ώλωστε, να προσελκύσει αντρικό κοινό –και πού ακούστηκε αντρικό κοινό να βλέπει Όπρα;

Αρκετά χρόνια αργότερα, με την έκδοση της *Ελενθερίας* (2010), τα πράγματα είχαν άλλαξει εμφανός. Η καρέκλα απέναντι από την Όπρα δεν φάνταζε πια τόσο απωθητική, ενώ, προς έκπληξη του λογοτεχνικού κόσμου, ο Φράνζεν βρέθηκε να ευχαριστεί δημοσίως «του πιο ηλιθιό ανδρώφιο στην Νέα Υόρκη» για την εξαιρετικά θετική ανταπόκριση στο βιβλίο του.

«Ο ΜΟΝΟΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ»

Η αλήθεια είναι πως η *Ελενθερία*, το σημαντικότερο επίτευγμά του μετά τον θρίαμβό του το 2001, ήταν η αφορμή για να εδραιωθεί μια και για πάντα το όνομά του στην συνείδηση του αναγνωστικού κοινού. Δεν ήταν μόνο το κολακευτικό εξώφυλλο στο *Time*. Ο Φράνζεν κατέκτησε την κορυφή του παγδύοντος μετά από μια άνυδρη περίοδο 9 ετών, κατά την οποία πειραματίστηκε με τη φόρμα και ξεπέρασε τις προωπικές του ανησυχίες, γράφοντας αυτοβιογραφικά. Και τα έκανε επιστρέφοντας στη μιθοπλασία και σ' αυτό που τον ανέδειξε, γραζνούντας τις πληγές της μέσης αμερικανικής οικογένειας. Μπέργκλαντ και μέσα απ' αυτήν, την ίδια την Αμερική των τελευταίων δεκαετιών. Για άλλη μια φορά, οι χαρακτήρες του έφεραν στο προκήνυο τα λάθη και τις παραλεί-

Ο Τζόναθαν Φράνζεν από τον Αλέκο Παπαδάτο.

ψεις της αμερικανικής κοινωνίας, αφήνοντας ωστόσο μια νότα αισιοδοξίας για τα χρόνια που έρχονται – ο πρόσδρος Ομπάμα, που σε λίγο θα ζεκινούσε την εκστρατεία επανεκλογής του, το χαρακτήρισε «αριστούργημα». Η *Ελενθερία* ήρθε τα στιγμή που το αμερικανικό μιθοστόρημα βρισκόταν στα κάτω του, ως φρέσκια πρόταση από τη χόρα που μόλις είχε βιώσει μια από τις πιο βίαιες οικονομικές κρίσεις όλων των εποχών. Αυτή τη φορά, η άλλη πλευρά του Ατλαντικού ανταποκρίθηκε εξ ίσου θετικά στον Φράνζεν, επαινώντας την οξυδέρκεια της πρόξεις του. Πολλοί, όπως ο Τζόναθαν Τζόνους του *Guardian*, δεν διστασαν να χαρακτηρίσουν την *Ελενθερία* «βιβλίο των αώνων», ενώς αιώνα που δεν είχε καλά καλά ζεκινήσει. Και πράγματι,

ελεύθερο από την συναισθηματική φόρτιση που ακολουθεί τις *Liaisons*, κάτιοντας να διαβαστεί νηφάλια και να εκτιμηθεί σε όλο τον εύρος.

Και κάπως έτοι δημιουργήθηκε το brand Τζόναθαν Φράνζεν, χάρη σε δύο βιβλία-διαμάντια, ένα συγκεκριμένο κοινό και μια ενοχλητική προσωπικότητα. Σήμερα δεν θα είχε και πολλή σημασία αν ο 57χρονος Φράνζεν ανακοίνωνε πως δεν θα ξανάγραφε τίποτα στη ζωή του, γιατί έχει ήδη κερδίσει μια θέση ανώμεα στους μεγάλους της λογοτεχνίας με τη βούλα σημαντικών βραβείων και διεθνούς αντικρίσματος εξωφύλλων.

Πλέον, η πραγματική πρόδολη για τον Φράνζεν είναι να χωρέσει στο τώρα, να καταφέρει να επεχεργαστεί τις αλλαγές που ήδη συμβαίνουν τόσο στην Αμερική,

όσο και σε ολόκληρο τον κόσμο. Η χώρα που ερεύνησε εξονυχιστικά και η εποχή που χειρίζεται στα δάχτυλα δεν υπάρχουν πια, ή, αν υπάρχουν ακόμη, είναι καλά κρυμμένες κάτω από χοντρές στρώσεις θυμού και αγανάκτησης. Πάντες χρόνια που μια ακόμα νίκη του Ομπάμα θα κατεύναζε τα πνέυματα, ο νέος αμερικανός πρόσδρος δεν δεχήται την ίδια συμφιλιωτική διάθεση. Οι ελτί κάθε πεδίου έχουν γίνει στόχος και χάνουν σταδιακά την όποια δυναμική διέθεταν.

Ο φόρος για το αύριο δεν μένει πλέον πίσω από κλειστές πόρτες, αλλά είναι ορατός, δημόσιος, καθημερινός. Θέματα που ο Φράνζεν δεν αγγίζει, γιατί δεν γνωρίζει, βρίσκονται διαρκώς στο προσκήνιο. Μπορεί ο αικληρός πυρήνας του αναγνωστικού του κοινού να

είναι ακόμα αρκετά προνομιούχος για να έναντιλφθεί, αλλά η βία του λάτικουμον και, σε μεγάλο βαθμό, ο μισογυνισμός που έγινε σημαντική στην τελευταία προεκλογική αναμέτρηση άλλασε τη σάσιτης της φιλέλευθερης Αμερικής, η οποία δεν κοιτάει πάι του λευκούς άντρες με την ίδια λατρεία που το έκανε κάποτε.

Χωρίς βέβαια να μπορεί να προβλέψει την επικράτηση του Ψαριών όταν έγραψε το νέο του βιβλίο, ο Φράνζεν επιχειρεί να μεταφέρει ένα κλίμα διστοσίας απέναντι σε όλους και όλα. Η Αγγλία στην ελληνική έκδοση, που κυκλοφόρησε τον Οκτώβριο, έχει ένα υπέροχο εξώφυλλο, αλλά αποχέι στην μετάφραση, που πολλές φορές σε βγάζει εκτός κλίματος – σίγουρα όχι η καλύτερη στιγμή του Γιώργου-Ίκαρος Μπαμπάσακη. Πλούτεα ποις δύσκολα η λέξη ικάτου θα έβρισκε χώρο σε σύγχρονη πρόξειδα, και όμως, τη μέτρησα σε διψήφιο αριθμό μέχρι να σταματήσω το μέτρημα.

Το βιβλίο, πάντως, σε ζεναγεί στον μικρόκοσμο της Πιπ, ή της Αγγλίας, όπως είναι το κανονικό της δύναμα, αλλά ο συγγραφέας επιλέγει να κάνει μια διαρκή αναφορά στις Μεγάλες Προσδόκιες. Η μητέρα της είναι καταπεστική, περισσότερο βραχάς παρά στήριγμα, ενώ όλα τα υπόλοιπα πράγματα στη ζωή της, από το σπίτι της, τη δουλειά της, μέχρι τις σχέσεις της με το άλλο φύλο, πάνε από το κακό στο χειρότερο. Τότε μπαίνει στη ζωή της ο Αντρέας, ένας Ανατολικογερμανός που ξέρει πράγματα για το παρελθόν της, και το Εγχείρημα Ηλιόφωρος, μια οργάνωση τύπου WikiLeaks, που δρά από τη Βολιβία.

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΩΣ ΠΑΡΑΚΜΗ, ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΩΣ ΑΝΑΓΚΗ

Ο Φράνζεν καταφέρνει να δημιουργήσει μια διπλά δύσκολη κάταστωση για την Πιπ. Από τη μα, το σύστημα μέσα στο οποίο ζει την έχει φέρει μέχρι το λαμέν στα χρέη, από την άλλη, η μόνη διέξοδος που της δίνει για να καταφέρει να βρει σπίτι είναι μέσα από το κίνημα Occupy. Ούτε όμως το κίνημα είναι αξιόπιστο – για την ακρίβεια, σιγαγραφείται περισσότερο ως μια λοιψήν διαδικασία παρά ως κάτι με πραγματική, ουσιαστική δύναμη. Εκεί καταλήγουν μόνο οσοι δεν έχουν πού αλ-

λούν να πάνε και χρειάζονται ένα σύστημα υποστήριξης χορδής ιδιαίτερες απαυγήσεις χρεοκόπημένων σχίζοφρενείς, αποτελημένων επαγγελμάτες, ακόμα και όποια με νοητική στέρηση.

Αυτό ποιο δεν είναι οιγουρό, ωστόσο, είναι αν το σχόλιο Φράνζεν πάνω στον κινηματικό παρόντομό που είχε κυριεύσει συγκεκριμένα κομπάτια πληγμονών της Αμερικής στα τέλη της περασμένης δεκαετίας είναι επικριτικό ή όχι. Τον πάρουσιάζει απλά να υπάρχει, με την μποριά του να έχει έσθωτάρει, αλλά κρατώντας μια ρομαντική χρηματούχητη που του δίνει μια γλυκόπικρη γόντα: είναι λες και πάντα θα υπάρχει χόρος γι' αυτό.

Ο Φράνζεν δείχνει αντίστοιχη αμφιβολία και απεναντί στα κινήματα του διαδικτύου, αντιμετωπίζοντας την τεχνολογία με μπόλικη κακυπόβιψη, ειδικά δε αν λάβει κανείς υπ' όψη του την πραγματική του απέχεια για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Ένω το Εγχείρημα Ηλιόφωρ δρά έχοντας κύρια αίστημα τη διαφάνεια; τόσο ο τρόπος με τον οποίο είναι δομημένη η διοίκησή του, όσο και η ίδια η διαδικασία του χαρακόπομπας σχολιάζεται εντελώς επικριτικά, με τον Φράνζεν, μέσα από το χαρτί της Λέιλα, να επιδιένται σε ένα ρεοτιάλ υπεράσποτης της παραδοσιακής ερευνητικής δημιούργαφίας, που, ειδικά αν ασχολεί-

σαι με το χώρο, δεν μπορείς παρά να θυμάσαις.

Παράλληλα, για να καταφέρει σ' αναγνώστης να γνωρίσει λίγο καλύτερα τον Αντρέας, αρκετά κεφάλαια του βιβλίου εκτιλίσουνται στην Ανατολική Γερμανία, λίγο πριν η λίγη μετά την πτώση του Τείχους. Ενώ αρχικά η επιλογή ξενίζει και μοιάζει να είναι εκεί για εντυπωσιαρισμό κάτι μόνο (ο ίδιος ο Φράνζεν, αλλως, δήλωσε πρόδημα πως είχε ήδη πολλές σελίδες έρευνα για το Βερόλινο), η παρουσία της Στάτι: και η κατάρρευση του καθεστώτος εξυπηρετούν περόρια μια ποιο ενδελεχή ματιά μέσα στην ψυχοσύνθεση ενός ανθρώπου που χάνει το σταρότερο κομμάτι της ζωής του.

Ο Αντρέας είχε στήσει δήλη τη ζωή πάνω στο σύστημα: γιος μιας υψηλά ιστάμενης οικογένειας, ψαύρο πρόβατο για τους γονείς του, ότι είχε καταφέρει είχε νόημα επειδή ακριβώς υπήρχε ένα σύστημα με το οποίο ερχόταν αντιμέτωπος. Όταν αυτό σταμάτησε να υπάρχει, ο Αντρέας αποδιοργανώθηκε και σιγά σιγά έστησε μια διαφορετική δομή, στην οποία είχε κυρλαρχό ρόλο, αντικαθιστώντας το σύστημα που έχασε με ένα άλλο, το οποίο ήλεγχε απόλυτα:

Εάν αντικαθιστώνεστη λέξη σοσιαλισμός με τη λέξη δικτύα, είχες το διαδίκτυο [...]

Όπως και στην παλιά Δημοκρατία, μπορούσες είτε να αγνοήσεις αυτούς που σε μισούν και να υποστείς τις συνέπειες είτε να αποδεχείς τους όρους του συστήματος, δος ανώριμους κι αν τους θεωρούσες, και να αυξήσεις έτσι τη δύναμη και τη διαβρωτικότητα αυτού του συστήματος συμμετέχοντας. (σελ. 584)

Κάτι τέοιο δεν είναι μόνο τρομακτικό, αλλά και απόλυτα αληθές, ειδικά αν οκεφτεί κανείς ανθρώπους που ζουν σε ανταρχικά καθεστώτα, η μετάβαση των οποίων στη δημοκρατία στην πράξη αποδεικνύεται δύσκολη έως ανέφικτη. Οι κάθε μορφής «νοσταλγία» του ανταρχιουμού βρίσκουν πάντα τρόπο να τον αναπληρώσουν. Κι αν η περίπτωση της Ανατολικής Γερμανίας δεν είναι κατάλληλη, η Βολιβία, στην οποία ο Αντρέας επιλέγει να χτίσει τη διαδικτυακή αυτοκρατορία του, είναι χαρακτηριστικό παραδείγμα.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΥΠΕΡΑΝΩ ΟΛΩΝ

Στην πράξη, βέβαια, ο πυρήνας της Αγγλίας δεν ασχολείται με τιλποτα απ' όλα αυτά. Όπως και σε οποιοδήποτε άλλο βιβλίο του Φράνζεν, όχι μά, αλλά τρεις δυσλεπτουργικές οικογένειες κάνουν τη διαφορά και μεταμφράσουν την υπόθεση από ένα άχρο πήγαν'-έλα σε εποχές και περιοχές σε μια πλοκή με ονομά (αν και χωρίς κανένα ιδιαίτερο σαστένες, αν αρχίσεις να προσέχεις από νωρίς τις λεπτομέρειες). Καμία οικογενειακή σχέση στο βιβλίο δεν είναι φυσιολογική.

Η διακαήση επιθυμία της Πιπ να βρει τον πατέρα της είναι αυτό που την οπιρώχει στο Εγχείρημα Ηλιόφωρ και είναι μια ανάγκη τόσο επιτακτική, για να μπορέσει να ζεβαλθώσει τη ζωή της, όσο είναι για τη μητέρα της να μην το καταφέρει ποτέ. Πολύ γρήγορα καταλαβαίνουμε, ωστόσο, ότι η ιστορία της Πιπ δεν είναι παρά το όχημα του συγγραφέα, ώστε να διηγηθεί τις ιστορίες του Αντρέας και του Τομ, οι οποίες πλέκονται περίτεχνα η μία με την άλλη. Ο Αντρέας γνωρίζει τους οκελετούς στην ντουλάπα του Τομ, ενώς μεσήλικον δημοσιογράφου από το Ντένβερ, ιδιοκτήτη μιας old school ερευνητικής ιστοσελίδας.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΖΩΝΑΘΑΝ ΦΡΑΝΖΕΝ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Οι διορθώσεις, μετάφραση: Άλεξης Εμμανουήλ, Ωκεανίδα, 2002, 764 σελ.

Ελενθερία, μετάφραση: Ρένα Χατζούτ, Ωκεανίδα, 2011, 786 σελ.

Η εικοστή έβδομη πολιτεία, μετάφραση: Γιώργος-Ίκαρος Μπαμπασάκης, Ψυχογιός, 2012, 649 σελ.

Άκριμα πιο μακριά, μετάφραση: Άννα Παπασταύρου, Ωκεανίδα, 2013, 381 σελ.

Κραδασμός, μετάφραση: Γιώργος-Ίκαρος Μπαμπασάκης, Ψυχογιός, 2014, 640 σελ.

Αγνή, μετάφραση: Γιώργος-Ίκαρος Μπαμπασάκης, Ψυχογιός, 2016, 736 σελ.